
Problem psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah

Mateja Pšunder

Pojav psihičnega nasilja med zaposlenimi, ki se najpogosteje označuje z mednarodno uveljavljenim izrazom mobing, je hkrati »nov« in »star«. Nov zato, ker so ga začeli raziskovalci preučevati šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v zadnjem desetletju pa se je obseg raziskav na navedenem področju precej povečal. To pa seveda ne pomeni, da psihičnega nasilja prej ni bilo. Gre za pojav, ki je star, a je dolgo časa predstavljal tabuizirano temo; o njem se ni govorilo oziroma se ni smelo govoriti.

Čeprav se pojav intenzivno preučuje v različnih delovnih organizacijah (npr. Leymann, 1996; Zapf, 1999), pa so raziskave o navedenem problemu v vzgojno-izobraževalnih institucijah skope (Dogan Kilic, 2009; Seğlam, 2008). Ker lahko ima psihično nasilje med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah neugodne posledice ne le za učitelje, temveč tudi za učence in celotno institucijo, si navedeni pojav nedvomno zasluži posebno pozornost. V prvem delu prispevka bomo prikazali nekatere posebnosti psihičnega nasilja med zaposlenimi in poskušali odgovoriti na vprašanje, zakaj je treba govoriti o tem pojavu v vzgojno-izobraževalnih institucijah. V drugem delu predstavljamo del rezultatov obsežne empirične raziskave, kjer smo raziskali stališča do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah glede na stopnjo izobraževanja.

Teoretična izhodišča

Opredelitev psihičnega nasilja med zaposlenimi

V strokovni literaturi najdemo za psihično nasilje na delovnem mestu poleg mednarodnega izraza mobing še številne druge izraze, kot so na primer: čustveno nasilje, čustvene zlorabe, psihološki teror, nadlegovanje, ustrahovanje ipd. (Einarsen, 2000; Leymann, 1996). Poleg tega je v literaturi mogoče najti

tudi izraz *bossing* (Kariková, 2007), ki pomeni psihično nasilje nadrejenih oseb, usmerjeno proti podrejenimi osebami. To se lahko zgodi na različne načine, in sicer tako, da nadrejeni zadržujejo pomembne informacije v relaciji do podrejenih, zaradi česar podrejeni delajo napake in dela ne opravijo dovolj kvalitetno, z nenehnim dodeljevanjem novih nalog, ki pri podrejenih povzročajo stres, z nenehnim kritiziranjem dela, kar pri zaposlenih povzroči dvome ter zmanjšuje samozavest ipd.

Če analiziramo prispevke različnih avtorjev (npr. Cowie, Naylor, Rivers, Smith in Pereira, 2002; Davenport, Schwartz in Elliott, 2002; Einarssen, 2000; Leymann, 1996), ki so preučevali psihično nasilje na delovnem mestu, pridemo do naslednjih njegovih temeljnih značilnosti:

- mobing je psihično nasilje, ki se dogaja na delovnem mestu med zaposlenimi;
- mobing predstavlja sovražno in neetično komunikacijo, ki jo izvaja ena ali več oseb in je najpogosteje usmerjena proti eni osebi, lahko pa vključuje tudi več oseb;
- dejanja psihičnega nasilja se pojavljajo pogosto – najmanj enkrat tedensko – in v daljšem časovnem obdobju – najmanj šest mesecev;
- žrtve nasilja so potisnjene v položaj nemoči, kjer nimajo zaščite, v tem položaju pa ostajajo zaradi ponavljajočih se nasilnih dejanj;
- namen psihičnega nasilja je škodovati, mučiti, ovirati, zatreti ali prestrašiti.

Številni avtorji so poskušali raznolika vedenja psihičnega nasilja na delovnem mestu smiselno urediti, in tako je nastalo kar nekaj tipologij vedenj psihičnega nasilja med zaposlenimi. Tako sta na primer Rayner in Höel (1997) združila vedenja psihičnega nasilja v pet kategorij, in sicer: 1) grožnje, povezane s poklicnim statusom (npr. neupoštevanje predlogov, javno poniževanje, obtoževanje zaradi preskromnih prizadevanj ipd.); 2) grožnje, povezane z osebnostjo posameznika (npr. uporabljanje vzdevkov, žaljenje, ustrahovanje ipd.); 3) izolacija (npr. fizična in socialna izolacija, zadrževanje informacij ipd.); 4) preobremenjenost z delom (npr. nepotrebni pritiski, prekratki roki, pogoste motnje) in 5) destabilizacija posameznika (dodeljevanje nalog brez pomena, umikanje odgovornosti, pogoste pripombe ipd.).

Najbolj uveljavljeno in najpogosteje uporabljeno tipologijo vedenj psihičnega nasilja je izdelal Leymann (1996, v Devenport et al., 2002), ki je na osnovi raziskave identificiral 45 pojavnih oblik psihičnega in čustvenega nasilja na delovnem mestu, le-te pa je razvrstil v pet temeljnih skupin: 1) napadi na osebno izražanje oziroma način komunikacije (npr. odvzemanje priložnosti za izražanje mnenj, prekinjanje in onemogočanje komunikacije, kričanje, grajanje, kritiziranje, verbalne in pisne grožnje, pritiski, nejasne pripombe); 2) ogrožanje socialnih stikov posameznika (npr. izogibanje po-

govora, ignoriranje, premestitve v izolirane prostore, prepovedovanje sodelavcem, da bi komunicirali s posamezniki); 3) napadi na posameznikov ugled (obrekovanje, izmišljanje govoric, oponašanje, izražanje dvomov, norčevanje in posmehovanje iz osebnih značilnosti, posebnosti, prepričanj, narodnosti); 4) ogrožanje profesionalne in življenjske situacije (npr. odvzemanje delovnih nalog, dodeljevanje nepomembnih nalog, dodeljevanje vedno novih nalog, dodeljevanje nalog pod ali nad nivojem usposobljenosti, povzročanje škode) in 5) ogrožanje zdravja posameznika (npr. prisiljevanje v delo, ki je zdravju škodljivo, grožnje s fizičnim nasiljem ali celo uporaba le-tega, spolni napadi).

O psihičnem nasilju med zaposlenimi je mogoče govoriti kot o procesu, ki se razvija skozi pet temeljnih faz (Leymann, 1996; Davenport et al., 2002):

- 1) Na prvi stopnji se pojavi konflikt. Takšno stanje še ne pomeni nasilja, se pa iz konflikta lahko razvije nasilje, če ta ni pravočasno konstruktivno razrešen. V tem primeru je konflikt vedno bolj postavljen v ozadje, v ospredje pa stopa osebni spor.
- 2) Konflikt je potisnjen v ozadje, tarča napadov postane osebnost žrtve. Komunikacija je prekinjena, nasilje se vrsti. Žrtev, ki je dnevno dolgo časa izpostavljena takšnemu nasilju, postane stigmatizirana. Ne le storilec, tudi sodelavci žrtev na tej stopnji izključijo.
- 3) Za tretjo fazo so značilni prvi disciplinski ukrepi. Žrtev je napačno označena kot problematična, in sicer v smislu, da je nezbrana, da dela napake, je pogosto na bolniškem dopustu. Če je bil problem do te faze še prikrit, postaja v tretji faze vse bolj odkrit, javen.
- 4) Napačna ocena žrtve, da je problematična, lahko spodbudi negativen krog, ki je zdaj že tako utečen, da ga je skorajda nemogoče prekiniti.
- 5) Za zadnjo fazo je značilno prenehanje delovnega razmerja, ki ga lahko spodbudi vodstvo, ali pa odpoved zaradi prevelikih pritiskov ponudi žrtev sama. V tej fazi so lahko posledice za žrtev že tako hude, da potrebuje zdravljenje.

Ko govorijo o dejavnih tveganja za nastanek psihičnega nasilja med zaposlenimi, Cowie in soavtorji (2002) primerjajo nasilje v šoli in na delovnem mestu. Poudarijo, da je tako v šoli kot v delovnih organizacijah lahko vzrok za nasilje organizacijska klima in organizacija dela. Poudarijo tudi pomen individualnih dejavnikov, ki prav tako lahko pomembno vplivajo na nastanek nasilja v šoli in delovnih organizacijah. Med njimi navajajo: nizko samopodobo, manjše sposobnosti, fizično šibkost, sramežljivo, neasertivno in anksiozno osebnost, pomanjkanje prijateljev in socialno zavrnitev.

Posledice psihičnega nasilja občutijo žrtve, ki se soočajo s psihološkimi, fiziološkimi in socialnimi posledicami, prizaneseno pa ni niti kolegom v instituciji (Davenport et al., 2002; Einarsen, 2000; Leymann, 1996). Sodelavci, ki so priče psihičnemu nasilju na delovnem mestu, so v dilemi, kako

naj ukrepajo, saj lahko v primeru, če se postavijo na stran žrtve, hitro postanejo žrtve tudi sami, če pa ne ukrepajo, dajo nekako vedeti, da takšna dejanja podpirajo. Posledično je med zaposlenimi manj sodelovanja, skrhajo se medosebni odnosi, poslabša se klima. Takšno vzdušje vpliva na motivacijo zaposlenih, zadovoljstvo pri delu, produktivnost, kreativnost, fleksibilnost, na kvaliteto in kvantiteto opravljenega dela ter ugled institucije. V vzgojno-izobraževalnih institucijah se lahko takšno vzdušje odraža ne le na nezadovoljstvu in manj učinkovitem delu učiteljev, temveč posredno tudi na splošni šolski klimi in vedenju učencev (Roland in Gallowey, 2004). Zaradi poslanstva vzgojno-izobraževalnih institucij predstavlja psihično nasilje med zaposlenimi tu poseben problem, o čemer bomo podrobneje spregovorili v nadaljevanju.

Problem psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah

Skozi zgodovino šolstva je bilo vselej aktualno vprašanje, ali je šola izobraževalna ali vzgojna institucija. Če je v nekem obdobju prevladalo prepričanje, da je šola predvsem izobraževalna ustanova, se je spet drugič tehnica prevesila v drugo smer. Danes je jasno, da ni mogoče eno brez drugega, da šola izobražuje in vzgaja. Poleg vrtca in šole na otroka vplivajo še številni drugi vzgojni dejavniki, pa vendar ni mogoče spregledati, da zlasti osnovna šola predstavlja institucijo, ki se zaradi statusa »obveznosti« dotakne vseh otrok, hkrati pa le-ti v njej vsakodnevno preživijo precej časa (Munn, 1999).

Šola vzgaja na različne načine, pri čemer pomembno vlogo igrajo vsebine poučevanja, oblike in metode poučevanja, disciplinski pristop učitelja, socialni odnosi v razredu, razredna klima, učenci v celotni šoli in učiteljeva osebnost¹ (npr. Kroflič, 1997; Peček Čuk in Lesar, 2009). Kontekst, v katerem vsakodnevno potekata vzgoja in izobraževanje, ustvarja kultura institucije. V pedagoški literaturi večina avtorjev prisega na antropološko definicijo šolske kulture, ki zajema znanja, prepričanja, vrednote, običaje, rituale, simbole in jezik skupine (Hargreaves; 1999; Bečaj, 2005). Vsaka šola ima svojo edinstveno kulturo, ki na različne načine prisotnim sporoča, »kakšni naj bodo odnosi med ljudmi, zakaj si je v življenju vredno prizadevati, kaj je lepo, pravično, pošteno, moralno, ipd.« (Bečaj, 2005; 17).

Otroci v šoli torej ne pridobivajo le znanj, temveč med drugim številne socialno-emocionalne izkušnje; izkušajo medosebne odnose, prijateljstva, spoznavajo, katero vedenje je primerno in katero neprimerno, pridobijo iz-

1 Izrazi v prispevku, ki so zapisani v slovnčni obliki moškega spola, so uporabljeni kot nevtralni za moške in ženske. Ko torej navajamo besedo učitelj, učenec oz. dijak, imamo v mislih tudi učiteljice, učenke in dijakinje. S tem smo želeli, da bi bilo besedilo kar najbolj pregledno in razumljivo. Z istim namenom se bomo v besedilu pogosto sklicevali le na šolo in učitelje, čeprav je navedena dejstva mogoče prenesti tudi v predšolske institucije.

kušnje o sodelovanju, tekmovanju, reševanju konfliktov in podobno. Dewey (1916) je že na začetku prejšnjega stoletja pisal o pomenu vzgojno-izobraževalnega okolja, ko je zapisal, da nikoli ne izobražujemo neposredno, temveč posredno v smislu okolja. Čeprav je seveda pomemben tudi fizičen prostor, se je avtor v navedenem skliceval zlasti na socialne, kulturne in intelektualne dimenzije vzgojno-izobraževalnega okolja.

Šolsko kulturo sestavljajo različne subkulture: učencev, učiteljev, vodstva, svetovalnih delavcev in staršev. Povedano drugače: kultura učiteljev med drugimi subkulturami soustvarja celotno šolsko kulturo (Hargreaves, 1999). Med navedenimi subkulturami pa je prav kultura učiteljev izpostavljen kot najpomembnejša in najbolj vplivna. Kultura učencev izhaja iz kulture učiteljev, kot zapiše Munn (1999), in je v tesni interakciji z njo in z drugimi, ki so zaposleni v vzgojno-izobraževalni instituciji.

Na tem mestu ni mogoče zaobiti vloge, ki jo učitelji opravljajo v vzgojno-izobraževalnem procesu. Učitelj je tisti, »ki daje svojstven pomen vsem /.../ sredstvom vzgoje in je hkrati tudi sam najpomembnejši vzgojni dejavnik« (Čuk Peček in Lesar, 2009: 220). Kot osrednji vzgojni dejavnik učitelj nima le vloge vodje oziroma usmerjevalca pedagoškega procesa, temveč tudi vlogo zgeda oziroma objekta identifikacije. V bistvu učenci od učiteljev in drugih odraslih neprestano pridobivajo socialne, čustvene in etične učne vsebine, ki jih včasih odrasli posredujemo zavedno in namensko, spet drugič pa se niti ne zavedamo učnih vsebin, ki jih posredujemo (Cohen et al., 2009).

Navedeno nedvomno nakazuje potrebo po tem, da učitelj predstavlja učencem dober, pozitiven zgled. Ali povedano drugače: pomembno je, da se učitelj, če je le mogoče, vede tako, kot zagovarja, in to zahteva tudi od otroka (Peček Čuk in Lesar, 2009). Že Gogala (v Kroflič, 2004) je, ko je razmišljal o vzgoji, izpostavil naslednje tri ključne značilnosti vzgoje: 1) učitelj mora delovati z močjo svoje osebnosti, 2) vzgoja ne sme biti le učenje o vrednotah, ampak mora temeljiti na omogočanju učenčevega osebnega doživljanja vrednot in 3) vzgoja ne sme biti v nasprotju z življenjem v šoli in njeni neposredni življenjski okolici. Podobna razmišljanja je mogoče najti tudi pri sodobnejših avtorjih (npr. Bečaj, 2005; Lewis, 1997), ki poudarjajo, da morajo biti prevladujoče vrednote na šoli skladne z vrednotami, ki jih želimo doseči pri učencih oziroma dijakih. Če od učencev pričakujemo, da bodo odprti do drugih in da bodo z njimi konstruktivno reševali nastale konflikte, potem ni sprejemljivo, da se učitelji vedejo na način, kot zapiše Munn (1999), s katerim bi zavirali razvoj sposobnosti učencev, da so odprti do drugih in da se soočajo z neizogibnimi napetostmi med posamezniki, skupinami in narodi. Prav tako pa je treba poudariti, da je šola odgovorna za optimalen razvoj osebnosti vseh učencev, zato je hkrati tudi odgovorna za preprečevanje vseh oblik nasilja.

Občutek varnosti je nujni pogoj za oblikovanje produktivnega okolja, zato bi morala socialna klima šole zagotavljati takšno okolje (Kariková, 2007).

Problemu psihičnega nasilja med zaposlenimi se je začelo več pozornosti namenjati šele v zadnjem desetletju, vendar pa je pojav v vzgojno-izobraževalnih institucijah kljub temu še precej slabo raziskan. V tujini je sicer nastalo nekaj manjših raziskav, ki so izrecno pozornost namenile raziskovanju navedenega pojava v vzgojno-izobraževalnih institucijah (glej Dogan Kilic, 2009; Seğlam, 2008). V slovenskem prostoru nismo zasledili tovrstnih raziskav. Zaradi navedenega primanjkljaja smo se odločili, da problem raziščemo. Namen empiričnega dela prispevka je bil raziskati stališča učiteljev do zaznavanja prisotnosti vedenj psihičnega nasilja med zaposlenimi v njihovi instituciji. Zanimale so nas razlike v odgovorih anketiranih v odvisnosti od institucije.

Metodologija

Metoda

Uporabili smo deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo pedagoškega raziskovanja (Sagadin, 2003).

Vzorec

Vzorec v tej raziskavi sestavlja skupaj 325 delavcev v vzgojno-izobraževalnih institucijah na severovzhodnem delu Slovenije. Najprej smo priložnostno izbrali 7 osnovnih šol in 7 srednjih šol, nato pa še 7 vrtcev. Znotraj izbranih institucij so v raziskavi vsi vzgojitelji in učitelji sodelovali prostovoljno. Osnovno množico je sestavljalo skupaj 924 vzgojiteljev, pomočnikov vzgojiteljev in učiteljev, kar pomeni, da je bilo v vzorec vključenih 35,17 % enot osnovne populacije.

V prvem delu raziskave smo zbrali podatke le za osnovnošolske in srednješolske učitelje, šele kasneje smo se odločili, da vzorec razširimo tudi na vzgojitelje v vrtcih, in sicer z namenom, da bi lahko primerjali stališča zaposlenih do zaznavanja prisotnosti vedenj psihičnega nasilja v različnih institucijah glede na stopnjo izobraževanja. Vzorec tako predstavlja zaposlene v vzgoji in izobraževanju, ki delajo z otroki od 1. do 18. leta starosti v severovzhodni Sloveniji, ki so sodelovali v raziskavi. Zaradi narave vzorca poploševanje na vse zaposlene v vzgoji in izobraževanju v Sloveniji ni mogoče.

Struktura vzorca je glede na institucijo zaposlitve naslednja: 102 (31,4 %) vzgojitelja (oz. pomočnika vzgojitelja) sta zaposlena v vrtcu, 117 (36,0 %) učiteljev je zaposlenih v osnovni šoli in 106 (31,6 %) učiteljev je zaposlenih v srednji šoli. V vzorcu so prevladovali vzgojiteljice oziroma učiteljice (312 oz. 96 %), odstotek predstavnikov moškega spola pa je bil neznamen (13 oz. 4 %).

Instrument

Ta prispevek je nastal na podlagi raziskave, ki je preučevala nasilje v vzgojno-izobraževalnih institucijah v povezavi s kulturo organizacije. Podatke smo zbrali s pomočjo vprašalnika, ki smo ga pripravili posebej za to raziskavo. Anketni vprašalnik smo sondažno preizkusili na manjšem preizkusnem vzorcu, ki je bil podoben definitivnemu vzorcu. V sondažni vzorec smo priložnostno vključili 14 (32.6 %) vzgojiteljev, 15 (34.9 %) osnovnošolskih učiteljev in 13 (30.2 %) srednješolskih učiteljev iz severovzhodnega dela Slovenije. Na osnovi dobljenih povratnih informacij anketiranih smo vprašalnik preoblikovali – poenostavili smo vprašanja, ki so se pokazala za premalo jasna in specifična. Pri posameznih trditvah smo zaradi večje razumljivosti dodali konkretne primere (npr. pri prvi trditvi smo dodali »stalno prekinjanje govora, jemanje besede«), hkrati pa smo odpravili nekatere jezikovne nedoslednosti.

V uvodnem delu vprašalnika je bila podana predstavitev raziskave. V prvem delu vprašalnika so sledila vprašanja o osnovnih značilnostih vzgojiteljev oziroma učiteljev (npr. institucija, spol, leta dela, naziv). Drugi del vprašalnika pa je zajemal 11 vprašanj, ki so se nanašala na psihično nasilje med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah. V nadaljevanju bomo podrobneje predstavili vprašanje o stališčih vzgojiteljev in učiteljev do zaznavanja prisotnosti psihičnega nasilja v njihovi instituciji.

Anketiranim smo zastavili vprašanje, katera vedenja psihičnega nasilja so po njihovem mnenju prisotna oziroma jih zaznavajo v njihovi instituciji. Odgovor na to vprašanje so vzgojitelji in učitelji podali na 5-stopenjski Likertovi lestvici, kjer so ob posameznih vedenjih psihičnega nasilja označili, koliko soglašajo, da zaznavajo prisotnost tega vedenja v njihovi instituciji. Odgovorom smo pridali numerične vrednosti od 1 – se sploh ne strinjam – do 5 – se popolnoma strinjam, da je zaznati vedenje v naši instituciji. Niso nas torej zanimala le vedenja psihičnega nasilja, ki so jih bile deležne žrtve nasilja, temveč vsa vedenja psihičnega nasilja, prisotnost katerih anketirani zaznavajo v njihovi instituciji.

Pri pripravi seznama vedenj in pri delitvi vedenj v posamezne kategorije, ki smo ga ponudili vzgojiteljem in učiteljem, smo temeljili na tipologiji, ki jo je predlagal Leymann (1996; Davenport et al., 2002) in smo jo predstavili v uvodnem delu prispevka. To tipologijo smo skrajšali in preoblikovali za potrebe navedene raziskave, pri čemer smo upoštevali rezultate sondažnega preizkusa in informacije, ki smo jih v neformalnih pogovorih prejeli od vzgojiteljev in učiteljev. Lestvica vedenj psihičnega nasilja je tako vsebovala 35 vedenj psihičnega nasilja, ki so bila po vzoru lestvice, ki jo je oblikoval Leymann, razdeljena v naslednje skupine:

- vedenja, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komuniciranje;
- vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika;
- vedenja, ki pomenijo napad na ugled posameznika;
- vedenja, ki ogrožajo posameznikovo profesionalno in življenjsko situacijo, ter
- vedenja, ki ogrožajo zdravje posameznika.

Posamezne skupine vedenj psihičnega nasilja so vsebovale različno število vedenj, kar je skladno s tipologijo, ki jo je oblikoval Laymann. Prva lestvica je vsebovala 9 vedenj, druga 4, tretja 10, četrta 7 in peta lestvica 5 vedenj psihičnega nasilja med zaposlenimi. Da je oblikovana ocenjevalna lestvica v celoti dovolj zanesljiva, potrjuje Crombachov koeficient alfa za celotno lestvico ($\alpha = 0,963$), nižji pa so koeficienti za posamezne podlestvice (koeficiente α navajamo za podlestvice po zgoraj zapisanem vrstnem redu – 0,888; 0,861; 0,936; 0,923 in 0,907), a so še vedno ustrezni.

Postopek zbiranja podatkov

Raziskava je potekala tako, da smo najprej ravnatelje in ravnateljice na priložnostno izbranih vrtcih in šolah na severovzhodu Slovenije prosili za sodelovanje v raziskavi. Ravnatelje na izbranih institucijah smo prosili, da so razdelili anketne vprašalnike zaposlenim, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. Da bi bila zagotovljena anonimnost, so vzgojitelji in učitelji vprašalnike reševali individualno in jih izpolnjene vrnili na dogovorjeno mesto v instituciji.

Glede na povratne informacije večine ravnateljev se je zdela tematika vzgojiteljem in učiteljem zanimiva, kar je potrdil tudi relativno dober odziv anketirancev. Od 500 razdeljenih vprašalnikov smo prejeli 325 izpolnjenih vprašalnikov (65 %). Smo pa na eni izmed šol, ki smo jo želeli vključiti v anketiranje, naleteli na neodobranje ravnatelja, zato smo anketiranje na navedeni šoli opustili.

Postopek obdelave podatkov

Za preverjanje razlik med pedagoškimi delavci v različnih ustanovah glede na stopnjo izobraževanja smo uporabili preizkus Kruskall-Walls in analizo variance – splošni F -preizkus, skupaj s preizkusom homogenosti varianc (preizkus Levene). Kjer predpostavka homogenosti varianc ni bila upravičena, smo navedli izid Welchove aproksimativne metode.

Rezultati

V nadaljevanju bomo rezultate predstavili najprej po posameznih skupinah psihičnega nasilja, ki smo jih navedli zgoraj, ob koncu pa bomo predstavili še skupine in posamezna vedenja, s katerimi so vzgojitelji in učitelji najbolj soglašali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji.

Vedenja, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komuniciranje
To skupino vedenj predstavlja devet vedenj, ki so prikazana v Tabeli 1.

Tabela 1: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki pomenijo napade na komunikacijo, glede na institucijo.

Vedenja, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komunikacijo	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
Omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja (stalno prekinjanje govora, jemanje besede)	Vrtec	2,363	16,681	0,000*
	OŠ	1,923		
	SŠ	2,255		
Kričanje, glasno grajanje, žaljenje	Vrtec	2,137	29,703	0,000*
	OŠ	1,667		
	SŠ	2,170		
Prekinjanje in loputanje z vrati	Vrtec	1,863	34,996	0,000*
	OŠ	1,462		
	SŠ	1,859		
Delo se kritizira, iščejo in vidijo se samo napake	Vrtec	2,284	19,738	0,000*
	OŠ	1,880		
	SŠ	2,189		
Nadlegovanje po telefonu ali e-pošti	Vrtec	1,588	9,769	0,008*
	OŠ	1,350		
	SŠ	1,576		
Izmikanje stikov, odklonilne geste in pogledi	Vrtec	1,922	4,651	0,098
	OŠ	1,761		
	SŠ	1,934		
Verbalne grožnje in pritiski	Vrtec	1,677	7,317	0,026*
	OŠ	1,547		
	SŠ	1,660		
Pisne grožnje	Vrtec	1,549	11,552	0,003*
	OŠ	1,316		
	SŠ	1,585		
Dajanje nejasnih pripomb	Vrtec	2,186	12,865	0,002*
	OŠ	1,812		
	SŠ	2,123		

Opombe: z * smo označili primere, kjer se je med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

Iz tabele je razvidno, da se v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj psihičnega nasilja, ki sodijo v skupino vedenj, ki pomenijo napad na izražanje in komuniciranje, med zaposlenimi v različnih institucijah v vzgoji in izobraževanju ni pokazala statistično pomembna razlika le v enem primeru. To je primer »izmikanje stikov, odklonilne geste in pogledi«. V primeru vseh drugih vedenj iz Tabele 1 se je v stališčih do zaznavanja prisotnosti po-

sameznih vedenj med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

Če rezultate v Tabeli 1 pogledamo nekoliko natančneje, vidimo, da so v večini primerov vzgojitelji v vrtcu najbolj soglašali s trditvijo, da zaznavajo posamezna vedenja psihičnega nasilja v njihovi instituciji, le v treh primerih so s tem najbolj soglašali srednješolski učitelji. Poglejmo, katera vedenja so tista, za katera so vzgojitelji v vrtcih med anketiranimi najbolj soglašali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji. To so: »omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja«; »prekinjanje in loputanje z vrati«; »kritiziranje dela in iskanje ter opazanje le napak«; »nadlegovanje po telefonu in e-mailu«; »verbalne grožnje in pritiski« ter »dejanje nejasnih pripomb«. Srednješolski učitelji so med anketiranimi najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost naslednjih vedenj: »kričanje, glasno grajanje in žaljenje«; »izmikanje stikov in odklonilne geste in pogledi« ter »pošiljanje pisnih groženj«.

V nadaljevanju nas je zanimalo, kakšni so rezultati v primeru, če vsa posamezna vedenja psihičnega nasilja, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komuniciranje, obravnavamo kot celoto. Vseh 9 posameznih vedenj smo sešteli in obravnavali skupaj kot eno kategorijo. Ker na podlagi Levenovega preizkusa zavrnamo hipotezo o enakosti varianc med skupinami ($F = 5,795$, $p = ,003$), navajamo izid Welchove aproksimativne metode. Izračun ($F = 9,954$; $p = ,000$) je pokazal, da med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju obstaja statistično značilna razlika v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki pomenijo napad na izražanje oziroma na komuniciranje. Srednje vrednosti stališč zaposlenih do zaznavanja prisotnosti te skupine vedenj so bile pri posameznih skupinah anketiranih naslednje: vzgojitelji ($\bar{x} = 17,569$), sledijo jim srednješolski učitelji ($\bar{x} = 17,349$) in osnovnošolski učitelji ($\bar{x} = 14,718$).

Vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika

Skupina vedenj, ki ogrožajo socialne stike posameznika, je vsebovala štiri vedenja, ki so razvidna iz Tabele 2.

V stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja, ki ogrožajo socialne stike posameznika, so se pokazale statistično značilne razlike v dveh primerih. Prvi primer je »s posamezniki v kolektivu se nihče noče več pogovarjati«. Da zaznavajo prisotnost tega vedenja v njihovi instituciji, so najbolj soglašali srednješolski učitelji, sledijo jim vzgojitelji, najmanj pa so s tem, da zaznavajo prisotnost navedenega vedenja v njihovi instituciji, soglašali osnovnošolski učitelji. Drugi primer pa je naslednji: »določene posameznike v kolektivu se ignorira, do njih se obnaša, kot da so nevidni«. Da zaznavajo prisotnost takega vedenja, so najbolj

soglašali vzgojitelji, sledijo jim srednješolski učitelji, najmanj so s tem, da zaznavajo prisotnost navedenega vedenja v njihovi instituciji, soglašali osnovnošolski učitelji.

Tabela 2: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo socialne stike posameznika, glede na institucijo.

Vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
S posamezniki v kolektivu se nihče noče več pogovarjati	Vrtec	1,726	11,876	0,003*
	OŠ	1,453		
	SŠ	1,736		
Določene posameznike v kolektivu se ignorira, do njih se obnaša, kot da so nevidni	Vrtec	1,873	10,186	0,006*
	OŠ	1,590		
	SŠ	1,840		
Posamezniki so preseljeni v drug delovni prostor, ki je izoliran od sodelavcev	Vrtec	1,500	4,299	0,117
	OŠ	1,376		
	SŠ	1,538		
Sodelavcem se prepove pogovarjanje z določenimi posamezniki v kolektivu	Vrtec	1,392	3,110	0,211
	OŠ	1,308		
	SŠ	1,472		

Opombe: z * smo označili primere, kjer se je med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

V stališčih do zaznavanja prisotnosti naslednjih vedenj v instituciji: »posamezniki so preseljeni v drug delovni prostor, ki je izoliran od sodelavcev« in »sodelavcem se prepove pogovarjanje z določenimi posamezniki v kolektivu«, se med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji niso pokazale statistično pomembne razlike.

Tudi v tem primeru nas je zanimalo, ali med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju obstaja statistično pomembna razlika, če vsa 4 posamezna vedenja iz skupine seštejemo in obravnavamo kot eno kategorijo. Na podlagi Levenovega preizkusa sprejmemo hipotezo o enakosti varianc med skupinami ($F = 1,332, p = ,266$). Izračun splošnega F -preizkusa ($F = 5,208; p = ,006$) je pokazal, da med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju obstaja statistično značilna razlika v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo socialne stike posameznika v njihovi instituciji. Srednje vrednosti stališč zaposlenih do zaznavanja prisotnosti te skupine vedenj so bile pri posameznih skupinah anketiranih naslednje: srednješolski učitelji ($\bar{x} = 6,585$), vzgojitelji ($\bar{x} = 6,490$) in osnovnošolski učitelji ($\bar{x} = 5,727$).

Vedenja, ki pomenijo napad na ugled posameznika

Tabela 3: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki pomenijo napad na ugled posameznika, glede na institucijo.

Vedenja, ki pomenijo napad na ugled posameznika	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
Obrekovanje, sprožanje neosnovanih, lažnih govoric	Vrtec	1,863	13,280	0,001*
	OŠ	1,453		
	SŠ	1,660		
Naslavljanje s poniževalnimi imeni, oponašanje gest, hoje, glasu z namenom osmešenja	Vrtec	1,549	5,121	0,077
	OŠ	1,393		
	SŠ	1,425		
Izražanje dvomov, da je žrtev psihični bolnik	Vrtec	1,510	1,214	0,545
	OŠ	1,444		
	SŠ	1,443		
Poskusi prepričevanja v potrebo po psihiatričnem pregledu	Vrtec	1,412	2,737	0,255
	OŠ	1,291		
	SŠ	1,321		
Posmehovanje telesnim hibam oziroma posebnostim	Vrtec	1,461	7,787	0,020*
	OŠ	1,265		
	SŠ	1,359		
Posmehovanje iz zasebnega življenja	Vrtec	1,696	3,883	0,143
	OŠ	1,504		
	SŠ	1,491		
Norčevanje iz političnih in verskih prepričanj	Vrtec	1,608	4,562	0,102
	OŠ	1,393		
	SŠ	1,481		
Norčevanje iz narodnosti	Vrtec	1,520	5,490	0,064
	OŠ	1,333		
	SŠ	1,396		
Izražanje dvoma v poslovne odločitve	Vrtec	1,726	11,711	0,003*
	OŠ	1,530		
	SŠ	1,868		
Namigovanja na spolnost	Vrtec	1,353	0,442	0,802
	OŠ	1,402		
	SŠ	1,359		

Opombe: z * smo označili primere, kjer se je med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

Iz Tabele 3 je razvidno, katera vedenja so uvrščena med vedenja, ki pomenijo napad na ugled posameznika. V stališčih do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj iz obravnavane skupine so se med pedagoškimi delavci

pokazale razlike le v treh primerih. Ti primeri so: »obrekovanje, sprožanje neosnovanih, lažnih govoric«, »posmehovanje telesnim hibam oziroma posebnostim« in »izražanje dvoma v poslovne odločitve«. Vzgojitelji so med vsemi skupinami najbolj soglašali, da zaznavajo prisotnost prvih dveh vedenj v njihovi instituciji, medtem ko so srednješolski učitelji najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost zadnjega navedenega vedenja. Kot je razvidno iz Tabele 3, se med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju niso pokazale statistično pomembne razlike v stališčih do zaznavanja prisotnosti vseh drugih vedenj iz te skupine.

Zanimalo nas je, ali med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju obstaja statistično pomembna razlika, če vseh 10 posameznih vedenj iz skupine seštejemo in obravnavamo kot eno kategorijo. Na podlagi Levenovega preizkusa sprejmemo hipotezo o enakosti varianc med skupinami ($F = 2,810$, $p = ,062$). Izračun splošnega F -preizkusa ($F=2,938$; $p=,054$) je pokazal, da med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju ne obstaja statistično značilna razlika v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki predstavljajo napad na ugled posameznika. Srednje vrednosti stališč zaposlenih do zaznavanja prisotnosti te skupine vedenj so bile pri posameznih skupinah anketiranih naslednje: vzgojitelji ($\bar{x} = 15,696$), srednješolski učitelji ($\bar{x} = 14,802$) in osnovnošolski učitelji ($\bar{x} = 14,009$).

Vedenja, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo

Iz Tabele 4 je razvidno, da je v to skupino razvrščenih 7 vedenj, ki posegajo predvsem v profesionalno življenje posameznika.

Tabela 4: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo profesionalne in življenjske situacije, glede na institucijo.

Vedenja, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
Posamezniki ne dobivajo več novih delovnih nalog	Vrtec	1,441	2,373	0,305
	OŠ	1,376		
	SŠ	1,519		
Posameznikom so odvzete vse delovne naloge	Vrtec	1,441	4,247	0,120
	OŠ	1,308		
	SŠ	1,462		
Dodeljevanje nesmiselnih, nepomembnih delovnih nalog, ki so pod nivojem usposobljenosti posameznikov	Vrtec	1,441	0,885	0,643
	OŠ	1,376		
	SŠ	1,406		

Vedenja, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
Stalno dodeljevanje novih nalog, dosti pogosteje kot sodelavcem	Vrtec	1,490	1,384	0,501
	OŠ	1,453		
	SŠ	1,557		
Dodeljevanje nalog, ki so nad nivojem usposobljenosti posameznikov, in sicer z namenom diskreditacije	Vrtec	1,471	4,907	0,086
	OŠ	1,325		
	SŠ	1,368		
Dodeljevanje nalog, ki slabo vplivajo na samospoštovanje	Vrtec	1,510	8,073	0,018*
	OŠ	1,282		
	SŠ	1,377		
Namerno povzročanje škode, ki ima za posledico finančne stroške	Vrtec	1,392	1,268	0,530
	OŠ	1,402		
	SŠ	1,349		

Opombe: z * smo označili primere, kjer se je med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

Med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju se je v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenja »dodeljevanje nalog, ki vplivajo na samospoštovanje« pokazala statistično pomembna razlika. Da zaznavajo prisotnost tega vedenja, so najbolj soglašali zaposleni v vrtcu. Med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju se niso pokazale statistično pomembne razlike v stališčih do zaznavanja prisotnosti vseh drugih vedenjih, ki ogrožajo profesionalno ali življenjsko situacijo.

Tudi tokrat so nas zanimala razlike med pedagoškimi delavci za celotno skupino vedenj, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo. Vseh 7 posameznih vedenj smo sešteli in obravnavali skupaj kot eno kategorijo. Na podlagi Levenovega preizkusa sprejmemo hipotezo o enakosti varianc med skupinami ($F = 2,549$; $p = ,080$). Izračun splošnega F -preizkusa ($F = 1,143$; $p = ,320$) je pokazal, da med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju ne obstaja statistično značilna razlika v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo. Srednje vrednosti stališč zaposlenih do zaznavanja prisotnosti te skupine vedenj so bile pri posameznih skupinah anketiranih naslednje: vzgojitelji ($\bar{x} = 10,186$), srednješolski učitelji ($\bar{x} = 10,038$) in osnovnošolski učitelji ($\bar{x} = 9,521$).

Vedenja, ki ogrožajo zdravje posameznika

Med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju se niso pokazale statistično pomembne razlike v stališčih do zaznavanja prisotnosti vseh posameznih vedenj, ki ogrožajo zdravje posameznika.

Poglejmo, kako so odgovarjali zaposleni, če vseh 7 vedenj seštejemo in obravnavamo skupaj kot eno kategorijo. Na podlagi Levenovega preizkusa

sprejmemo hipotezo o enakosti varianc med skupinami ($F = 1,196$; $p = ,304$). Izračun splošnega F -preizkusa ($F = 0,853$; $p = ,427$) je pokazal, da med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju ne obstaja statistično značilna razlika v stališčih do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo zdravje posameznika. Srednje vrednosti stališč zaposlenih do zaznavanja prisotnosti te skupine vedenj so bile pri posameznih skupinah anketiranih naslednje: srednješolski učitelji ($\bar{X} = 6,377$), vzgojitelji ($\bar{X} = 6,333$) in osnovnošolski učitelji ($\bar{X} = 6,043$).

Tabela 5: Izid Kruskal-Wallisovega preizkusa razlik v stališčih pedagoških delavcev do zaznavanja prisotnosti vedenj, ki ogrožajo zdravje posameznika, glede na institucijo.

Vedenja, ki ogrožajo zdravje posameznika	Izobraževal. ustanova	Povprečje rangov	Kruskal-Wallis	p
Opravljanje zdravju škodljivega dela	Vrtec	1,373	4,287	0,117
	OŠ	1,231		
	SŠ	1,377		
Grožnje s fizičnim nasiljem	Vrtec	1,294	1,016	0,602
	OŠ	1,299		
	SŠ	1,311		
Lažje fizično nasilje z namenom ustrahovanja, discipliniranja	Vrtec	1,333	1,898	0,387
	OŠ	1,231		
	SŠ	1,340		
Fizično zlorabljanje	Vrtec	1,216	0,518	0,772
	OŠ	1,180		
	SŠ	1,217		
Odkrit spolni napad	Vrtec	1,118	0,262	0,877
	OŠ	1,103		
	SŠ	1,132		

Opombe: z * smo označili primere, kjer se je med vzgojitelji, osnovnošolskimi in srednješolskimi učitelji pokazala statistično pomembna razlika.

Skupine in posamezna vedenja psihičnega nasilja, s katerimi so anketirani najbolj soglašali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji

Poglejmo najprej, kakšna so bila stališča vzgojiteljev, osnovnošolskih in srednješolskih učiteljev do zaznavanja prisotnosti petih skupin psihičnega nasilja v njihovi instituciji. Srednje vrednosti, ki so jih dosegle posamezne skupine vedenj psihičnega nasilja pri vzgojiteljih, osnovnošolskih in srednješolskih učiteljih in smo jih navajali sproti v besedilu, smo delili s številom vedenj v posamezni skupini. Tako smo dobili aritmetično sredino povprečij stališč do zaznave prisotnosti vedenj posamezne skupine. Višja, kot je bila aritmetična sredina, bolj so anketirani soglašali, da zaznavajo prisotnost vedenj posamezne skupine v njihovi instituciji. Podatke smo zbrali v Tabeli 6.

Tabela 6: Skupine vedenj, s katerimi so se anketirani najbolj strinjali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji, glede na institucijo, z rangi in aritmetičnimi sredinami.

Rang	Skupine	Vrtec \bar{x}	OŠ \bar{x}	SŠ \bar{x}	Skupaj \bar{x}
1	Vedenja, ki pomenijo napad na izražanje in komunikacijo	1,952	1,635	1,928	1,830
2	Vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika	1,623	1,432	1,646	1,562
3	Vedenja, ki pomenijo napad na ugled posameznika	1,570	1,401	1,480	1,480
4	Vedenja, ki ogrožajo profesionalne in življenjske situacije	1,455	1,360	1,434	1,414
5	Vedenja, ki ogrožajo zdravje posameznikov	1,275	1,209	1,267	1,247

Nižji, kot je rang (oz. višja, kot je srednja vrednost), bolj so pedagoški delavci soglašali, da zaznavajo prisotnost posamezne skupine vedenj v njihovi instituciji.

Zanimalo nas je, kakšna so bila stališča do zaznavanja prisotnosti posameznih skupin vedenj psihičnega nasilja med pedagoški delavci v posameznih vzgojno-izobraževalnih institucijah. Tabela 6 kaže, da so tako vzgojitelji, osnovnošolski učitelji in srednješolski učitelji najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo vedenja, ki pomenijo napad na izražanje in komunikacijo, sledijo vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika. Vse tri skupine so manj soglašale, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost vedenj, ki pomenijo napad na ugled posameznika, in prisotnost vedenj, ki ogrožajo profesionalne in življenjske situacije. Vse skupine so najmanj soglašale, da v njihovi instituciji zaznavajo vedenja, ki ogrožajo zdravje posameznikov.

Poglejmo ob koncu še tista posamezna vedenja, s katerimi so vzgojitelji, osnovnošolski in srednješolski učitelji najbolj soglašali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji. To so tista vedenja, ki so pri vzgojiteljih, osnovnošolskih in srednješolskih učiteljih dosegla najvišje srednje vrednosti. Zbrali smo jih v Tabeli 7 in dodali range ter srednje vrednosti.

Kot je razvidno iz tabele, so anketirani ne glede na institucijo najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo naslednjih pet vedenj: »omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja«, »kritiziranje dela in iskanje le napak«, »dajanje nejasnih pripomb«, »kričanje, glasno grajanje in žaljenje« ter »izmikanje stikov, odklonilne geste in pogledi«. Vsa ta vedenja so dila v skupino vedenj, ki pomenijo napad na izražanje in komuniciranje.

Iz tabele so razvidna tudi vedenja, s katerimi so posamezne skupine pedagoških delavcev – vzgojitelji, osnovnošolski in srednješolski učitelji – najbolj soglašale, da jih zaznavajo v njihovi instituciji. Zaposleni v vrtcu, v

osnovni in srednji šoli so najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost vedenja, ki pomeni »omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja« in »kritiziranje dela, iskanja le napak«. Kot lahko vidimo iz Tabele 7, se v drugih primerih med vzgojitelji, osnovnošolski in srednješolskimi učitelji pojavljajo odstopanja v vrstnem redu posameznih vedenj.

Tabela 7: Vedenja, s katerimi so se anketirani najbolj strinjali, da jih zaznavajo v njihovi instituciji, glede na institucijo, z rangi in aritmetičnimi sredinami.

Vsi rangi	Skupine	Vrtec \bar{x}	OŠ \bar{x}	SŠ \bar{x}	Vsi \bar{x}
1	Omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja	2,363 (1)	1,923 (1)	2,255 (1)	2,162
2	Kritiziranje dela, iščejo in vidijo se samo napake	2,284 (2)	1,880 (2)	2,189 (2)	2,108
3	Dajanje nejasnih pripomb	2,186 (3)	1,812 (3)	2,123 (4)	2,031
4	Kričanje, glasno grajanje, žaljenje	2,137 (4)	1,667 (5)	2,170 (3)	1,979
5	Izmikanje stikov, odklonilne geste in pogledi	1,921 (5)	1,761 (4)	1,934 (5)	1,868
6	Ignoriranje, obnašanje, kot da je posameznik neviden	1,872 (6)	1,690 (6)	1,840(8)	1,760
7	Prekinjanje in loputanje z vrati	1,863 (7-8)	1,462 (10)	1,859 (6)	1,717
8	Izražanje dvoma v poslovne odločitve	1,726 (9-10)	1,530 (8)	1,868 (7)	1,702
9	Obrekovanje, sprožanje neosnovanih, lažnih govoric	1,863 (7-8)	1,453 (11-13)	1,660 (10-11)	1,649
10	S posamezniki se ne noče nihče več pogovarjati	1,726 (9-10)	1,453 (11-13)	1,736 (9)	1,631
11	Verbalne grožnje in pritiski	1,677 (12)	1,547 (7)	1,660 (10-11)	1,625
12	Nenehno dajanje opazk na zasebno življenje	1,696 (11)	1,504 (9)	1,491 (17)	1,560

Nizji, kot je rang, bolj so pedagoški delavci soglašali, da zaznavajo prisotnost vedenja v njihovi instituciji.

Razprava in sklep

V teoretičnem delu prispevka smo prikazali temeljne značilnosti psihičnega nasilja med zaposlenimi in pojasnili, zakaj si psihično nasilje med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah zasluži posebno pozornost. Namen empiričnega dela prispevka je bil raziskati stališča anketirancev do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja v vzgojno-izobraževalnih institucijah na različnih stopnjah: v vrtcu, osnovni in srednji šoli. Glede na naravo vzorca, ki ga je vključila raziskava, rezultatov ne more-

mo posploševati na celotno populacijo zaposlenih v vzgoji in izobraževanju v Sloveniji, kljub temu pa raziskava prinaša nekatera zanimiva in uporabna spoznanja.

Raziskava je potrdila, da zaposleni v vzgoji in izobraževanju soglašajo, da zaznavajo prisotnost raznovrstnih vedenj psihičnega nasilja v vzgojno-izobraževalnih institucijah na vseh stopnjah. Raziskava je pokazala tudi, da so vzgojitelji v največ primerih najbolj soglašali, da zaznavajo prisotnost posameznih vedenj psihičnega nasilja v njihovi instituciji, sledijo jim srednješolski učitelji. Osnovnošolski učitelji so najpogosteje najmanj soglašali, da zaznavajo prisotnost posameznih vedenj psihičnega nasilja v njihovi instituciji. Na osnovi dobljenih rezultatov bi morda bilo mogoče pomisliti na to, da je psihično nasilje najbolj razširjeno med vzgojitelji in srednješolskimi učitelji, manj pa med osnovnošolskimi učitelji. Pri takšnem posploševanju rezultatov je potrebna previdnost. Glede na to, da so nas zanimala stališča vzgojiteljev in učiteljev do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja v njihovi instituciji, na osnovi dobljenih rezultatov namreč ni mogoče narediti zaključka glede obsega nasilja v posameznih institucijah. Dobljeni rezultati bi lahko bili na primer tudi posledica tega, da so vzgojitelji in srednješolski učitelji bolj empatični in dovetni za različne oblike nasilja, zato jih bolj opazijo in posledično bolj soglašajo, da zaznavajo njihovo prisotnost v instituciji. Čeprav je metoda anketiranja učiteljev povsem sprejemljiva metoda za preučevanje vedenj psihičnega nasilja (glej Cowie et al., 2002), pa bi bilo treba v prihodnosti uporabiti še druge pristope, s katerimi bi lahko zelo kompleksen pojav psihičnega nasilja osvetlili še iz drugega zornega kota.

Pedagoški delavci v tej raziskavi najbolj soglašajo, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost skupine vedenj, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komuniciranje. Takšni odgovori so pričakovani. Za vzgojitelje in učitelje pomeni komunikacija osnovno vsakodnevno orodje, brez katerega si opravljanja pedagoškega poklica ni mogoče predstavljati. Komunikacija poteka vselej, tudi takrat, ko ne govorimo, saj tudi s svojim vedenjem in kretnjami povemo marsikaj. V vsaki komunikaciji pa se kdaj pojavijo konflikti. Konflikti sami niso negativni, kakšen predznak bo konflikt dobil, je odvisno od tega, kako se z njim ravna (Iršič, 2005; Pšunder, 2008). V primeru, če konflikti niso razrešeni konstruktivno in ob pravem času, lahko prerastejo v psihično nasilje med zaposlenimi (Zapf in Gros, 1999).

Druga skupina vedenj psihičnega nasilja, s katero so pedagoški delavci najbolj soglašali, da zaznavajo njeno prisotnost v njihovi instituciji, zajema vedenja, ki ogrožajo socialne stike posameznika. Socialni stiki so nedvomno izjemnega pomena za posameznika, v vzgojno-izobraževalnih institucijah pa je sodelovanje pogosto predstavljeno kot nujno zlo (npr. Fullan in Hargreaves, 2000; Bečaj, 2005). Delorsova komisija (1996) je ob koncu prejšnjega

stoletja izpostavila pomen tega, da je vzgoja usmerjena v spodbujanje medsebojnega sodelovanja, saj bi v nasprotju pretiran individualizem lahko celo ogrožal preživetje. Potrebo po sodelovanju so izrazili s tretjim izmed stebrov izobraževanja, ki kažejo na nujne usmeritve vzgoje v prihodnosti: učenje življenja v skupnosti in eden z drugim. To učenje naj bi med drugim zajemalo razvijanje razumevanja za druge ljudi, njihovo zgodovino, izročilo, vrednote, vključevalo naj bi miroljubno reševanje konfliktov ter ustvarjanje harmoničnih medosebnih odnosov, kar naj bi pripomoglo k ustvarjanju novega duha sodelovanja, ki je v sodobnem svetu prepogosto premalo izpostavljen.

Pedagoški delavci vseh skupin so manj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost vedenj, ki pomenijo napad na posameznika, in vedenj, ki ogrožajo profesionalno in življenjsko situacijo, najmanj pa so soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost vedenj, ki ogrožajo zdravje posameznikov. Takšne dogovore smo pričakovali. Čeprav avtorji opozarjajo, da posledice psihičnega nasilja niso odvisne od samega dejanja, ampak od pogostosti in trajanja posameznega dejanja (glej Leymann, 1996), pa vendarle ni mogoče prezreti, da se vedenja psihičnega nasilja iz skupine v skupino stopnjujejo. Tako v prvih treh skupinah prevladujejo vedenja, ki so sporna zlasti iz moralnega vidika, v četrty in peti skupini pa je mogoče najti tudi takšna dejanja, ki niso le moralno sporna, temveč presegajo hkrati tudi prag kaznivosti (npr. odkrit spolni napad).

Sodelavcev na delovnem mestu si ne izbiramo sami, temveč smo prisiljeni delati s tistimi ljudmi, ki so zaposleni v isti instituciji kot mi. To je lahko za vsakega posameznika pomembna preizkušnja, da preveri, kako odprt je do drugače mislečih, koliko je pripravljen poslušati in upoštevati mnenja drugih. Slednjega ne bi smeli, zaradi poslanstva, ki ga opravljajo, spregledati zlasti zaposleni v vzgoji in izobraževanju. Če naj bo vzgoja usmerjena k spodbujanju vrednot demokratične družbe, potem je nujno, da vrednote demokratične družbe cenijo in živijo najprej zaposleni v vzgoji in izobraževanju. Prizadevanja za demokratično šolsko kulturo med drugim zajemajo oblikovanje takšnega šolskega ozračja, kjer je vsakdo spoštovan in slišan, oblikovanje ozračja strpnosti, demokratičnega dialoga in odpravljanje kakršnegakoli nasilja. Če izhajamo iz navedenega, je presenetljivo, da je »omejevanje možnosti za izražanje lastnega mnenja« tisto vedenje, s katerim so pedagoški delavci najbolj soglašali, da ga zaznavajo v njihovi instituciji. Bržkone je o navedenem potreben razmislek vseh zaposlenih v vzgoji in izobraževanju, ki pomembno (so)ustvarjajo šolsko kulturo.

S pričujočim prispevkom smo želeli opozoriti na pojav psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgoji in izobraževanju ter spodbuditi pedagoške delavce, da bodo o tem problemu začeli razmišljati tudi sami. Raziskava je razkrila vedenja, ki lahko ob predpostavki, da trajajo dalj časa in se pojavljajo

tedensko, prerastejo v psihično nasilje. Pokazala je, katerim od teh vedenj bi bilo treba v vzgojno-izobraževalnih institucijah nameniti posebno pozornost. Upamo, da bo raziskava v pomoč vzgojiteljem in učiteljem, da bodo v vsakdanji šolski praksi lažje prepoznali različne oblike vedenj, ki lahko predstavljajo psihično nasilje med zaposlenimi. Hkrati je poznavanje različnih vedenj psihičnega nasilja nujno zato, da se bodo tudi sami izogibali vedenjem, ki lahko predstavlja psihično nasilje do kolegov. Pričujoča raziskava je v slovenskem prostoru ena redkih raziskav, ki je pozornost namenila preučevanju psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno izobraževalnih institucijah, in le upamo lahko, da bodo tej raziskavi v prihodnosti sledile še druge.

Literatura

- Agervold, M. (2007). Bullying at work: A discussion of definitions and prevalence, based on an empirical study. *Scandinavian journal of Psychology*, 48, 161–172.
- Bečaj, J. (2005). Radi bi imeli strpne in solidarne učence, silimo jih pa v tekmovalnost in individualizem. *Vzgoja in izobraževanje*, 36, 16–22.
- Brophy, J. E. (1982). How teachers influence what is taught and learned in classroom, *The Elementary school Journal*, 83, 1–13.
- Bulutlar, F., in Ünler Öz, E. (2008). The effects of ethical climates on bullying behaviour in the workplace. *Journal of Business Ethics*, 86, 273–295.
- Cohen, J., McCabe, E. M., Michelli, N. M., in Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers College Record*, 111, 180–213.
- Cowie, H., Naylor, P., Rivers, I., Smith, P. K., in Pereira, B. (2002). Measuring workplace bullying. *Aggression and Violent Behavior*, 7, 33–51.
- Davenport, N., Schwartz, R. D., in Elliott, G. P. (2002). *Mobbing: Emotional abuse in the American workplace*. Iowa: Civic society publishing.
- Delors, J. 1996. *Učenje: skriti zaklad*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Dewey, J. (1916). *Democracy in education*. New York: Macmillan.
- Dogan Kilic, E. (2009). Psychological violence in learning organizations: A case study in Sanliurfa, Turkey. *Social behaviour and personality*, 37, 869–880.
- Einarsen, S. (2000). Harassment and bullying at work: A review of the Scandinavian approach. *Aggression and Violent Behaviour: A Review Journal*, 5, 371–401.
- Fullan, M., in Hargreaves, A. (2000). *Zakaj se je vredno boriti v vaši šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Hargreaves, D. (1999). Helping practitioners explore their school's culture. V: Prosser, I. (ur.). *School culture*. London: Paul Chapman Publishing, 48–66.

- Iršič, M. (2007). *Uvod v razreševanje conflictov v medosebnih odnosih*. Ljubljana: Zavod Rakmo.
- Kariková, S. (2007). Specifics of mobbing in education environment. *New Education Review*, 13, 87–96.
- Kroflič, R. (1997). *Med poslušnostjo in odgovornostjo*. Ljubljana: Vija.
- Kroflič, R. (2004). Učiteljeva zaveza vzgojnim ciljem javne šole. *Sodobna pedagogika*, posebna izdaja, 55, 76–88.
- Laymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational psychology*, 5, 165–184.
- Lewis, R. (1997). *The discipline dilemma*. Melbourne: The Australian Council for Educational Research.
- Munn, P. (1999). The »darker side« of pupil culture: discipline and bullying in schools. V: Prosser, I. (ur.). *School culture*. London: Paul Chapman Publishing, 111–122.
- Peček Čuk, M., in Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje: sodobna vprašanje teorije vzgoje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Pšunder, M. (2008). Alternativno reševanje konfliktov med mladimi s podarkom na mediaciji. V: Dečman Dobrnjič, Černetič in Šetina Čož (ur.). *Modeli vzgoje v globalni družbi*, II. mednarodni kongres dijaških domov. Ljubljana, 1–5.
- Rayner, C., in Höel, H. (1997). A summary review of literature relating to workplace bullying. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 7, 181–191.
- Roland, E., in Galloway, D. (2004). Professional cultures in school with high and low rates of bullying. *School Effectiveness and School Improvement* 15, 241–260.
- Sagadin, J. (2003). *Statistične metode za pedagoge*. Maribor: Obzorja.
- Sağlam, A. Ç. (2008). Teachers' views about mobbing (psychological violence) at elementary schools. *Euroasian Journal of Educational Research*, 32, 133–142.
- Zapf, D. (1999). Mobbing in organisationen. Ein Überblick Zum Stand fer Forshun. *Zeitschrift fur Arbaitis- & Organisations-psychologie*, 43, 85–100.
- Zapf, D., in Gross, K. (2001). Conflict escalation and coping with workplace bullying: A replication and extension. *European Journal of Work and Organizational psychology*, 10, 497–522.

majority of employees. I will talk about the process of feminizing, which is meant (in this context) to be the generalization and transference of the female work-related stereotypes in all activities, whose direct commercial value can not be easily measured or expressed in comparative values.

The teaching profession, which seems to be a typical female profession, has been used as a good example to illustrate the process and consequences of feminization. Factors, which have promoted the teaching profession as a 'female' profession, have become part of our current perception of this profession. It has become obvious that there is a need to try to think about and regulate the situation of equal opportunities (also) for both sexes within an andocentric and fundamentally patriarchal societies of inequalities (the first of gender). These inherited stereotypes have extremely negative effects.

Key words: women's professions, stereotypes, polarization of professions by gender, feminizing.

Mateja Pšunder

Problem psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah

Psihično nasilje je širši izraz v primerjavi z izrazom mobing, ki se nanaša na psihično nasilje v specifičnem okolju, to je na delovnem mestu. Definirano je kot neetična komunikacija na delovnem mestu, ki jo povzroča ena ali več oseb in je navadno usmerjena k posamezniku ali skupini. Posledice mobinga so lahko neprijetne za žrtev, institucijo in celotno družbo. Zaradi poslanstva, ki ga opravljajo vzgojno-izobraževalne institucije, so lahko tukaj posledice mobinga še toliko bolj kompleksne in dolgoročne. Vzgojitelji in učitelji namreč s svojim vedenjem in odnosom do drugih v vrtcu oziroma šoli (so) ustvarjajo prostor, kjer otroci, učenci oziroma dijaki pridobivajo socialno-emocionalne izkušnje.

V pričujoči raziskavi smo problemu psihičnega nasilja v vzgojno-izobraževalnih institucijah namenili posebno pozornost. Raziskali smo stališča anketirancev do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja v vzgojno-izobraževalnih institucijah na različnih stopnjah: v vrtcu, osnovni in srednji šoli. Raziskava je potrdila, da zaposleni v vzgoji in izobraževanju soglašajo, da zaznavajo prisotnost raznovrstnih vedenj psihičnega nasilja v vzgojno-izobraževalnih institucijah na vseh stopnjah. Vzgojitelji, osnovnošolski in srednješolski učitelji najbolj soglašajo, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost skupine vedenj, ki pomenijo napad na izražanje oziroma komuniciranje. Če pogledamo posamezna vedenja, pa so anketirani najbolj soglašali, da v njihovi instituciji zaznavajo prisotnost omejevanja možnosti za izražanje lastnega mnenja. Raziskava je potrdila nekatere razli-

ke v stališčih do zaznavanja prisotnosti posameznih vedenj psihičnega nasilja med zaposlenimi v vzgojno-izobraževalnih institucijah na različnih stopnjah.

Ključne besede: mobing, psihično nasilje, učitelj kot zgled, vzgojno-izobraževalne institucije.

The Problem of Psychological Violence between Employees in Educational Institutions

Psychological violence is a broader term in comparison to the term mobbing, which refers to the psychological violence that occurs specifically within the workplace. It is defined as unethical communication in the work environment caused by one or more people and is usually directed towards an individual or groups. The consequences of mobbing can be unpleasant for the victim, the institution and the whole society. Owing to the mission of educational institutions, the consequences of mobbing in their environment are even more complex and long-term. Pre-school and school teachers with their behaviour and relation to others in school or kindergarten co-create a space where children acquire their social and emotional experience.

In our research, the problem of psychological violence in educational institutions was given special attention. We have researched which psychologically violent behaviours are, according to interviewees, present amongst employees in educational institutions on different levels: in kindergarten, primary and secondary school. The research has confirmed that employees in educational institutions agree that various psychologically violent behaviours are present in educational institutions at all levels. Preschool, primary school and secondary school teachers most agree that the category of mobbing behaviour, meaning an attack on expression and communication, is indeed present in their institution. Amongst individual behaviours, the interviewees most commonly affirm that in their institution one can find reduced possibilities for expressing oneself and his/her opinion. The research has confirmed some differences regarding the presence of particular mobbing behaviours amongst employees in educational institutions on different levels.

Key words: mobbing, psychological violence, teacher as model, educational institutions.

Igor Bijuklić

Globalna družba in (ne)zmožnost državljanstva

Prispevek skuša prevprašati pogoje današnjega govorjenja in tematiziranja državljanstva. V središču premisleka se nahaja posebna oblika organizirane-